

УДК 94 (100) «652»

О-54

Микола ОЛІЙНИК

ПРЕТОРІАНСЬКА ГВАРДІЯ У ПЕРІОД ПРАВЛІННЯ ІМПЕРАТОРА ТИБЕРІЯ

У статті досліджується діяльність преторіанської гвардії періоду принципату Тиберія. Проаналізовано стосунки між гвардією та імператором. Особлива увага зосереджена на реформуванні Тиберієм структури преторіанців, їх організації. Відзначено роль і місце цього підрозділу у внутрішній політиці Римської імперії даного періоду.

***Ключові слова:** преторіанська гвардія, префект преторія, імператор Тиберій, Рим, Сеян, когорти.*

***Постановка проблеми.** Реформування преторіанських когорт імператором Августом стало важливим моментом у функціонуванні імператорської гвардії, яка в майбутньому відігравала важливу роль у внутрішньополітичному житті Римської імперії. За правління імператора Тиберія, преторіанці та їхні командири стають впливовою силою в оточенні імператорів. Тому важливим є не тільки аналіз завдань і функціонування преторіанських когорт, а й дослідження втручання імператорської гвардії у боротьбу за владу в Римі.*

***Аналіз останніх досліджень і публікацій** свідчить, що обрана тема частково була об'єктом дослідження [5, 16]. Окремі її аспекти висвітлювалися у низці наукових публікацій. Переважно вони стосувалися лише деяких аспектів означеної проблематики, зокрема, або тільки принципату Тиберія, або організації, функціонування та зав-*

дань преторіанських когорт у більш широких хронологічних рамках. Префектам преторія присвячена ґрунтовна монографія польського дослідника Себастьяна Рущіньського [20]. Різноманітні цілі та завдання, які виконували преторіанці, а також їх рекрутування, організацію, систему ієрархії, стосунки з *Germani corporis custodes*, висвітлив у своїх монографіях Іренеуш Луць [17, 18]. Матеріал про реформування структури імператорської гвардії у період Тиберія можна почерпнути з досліджень низки сучасних істориків-антикознавців [4, 13, 14]. У науково-популярній формі організація преторіанської гвардії була викладена англійським вченим-дослідником римського війська Борисом Ранковим [19]. В українській історіографії означена проблема не розглядалася.

Метою дослідження є характеристика функціонування преторіанських когорт у період правління імператора Тиберія та розгляд втручання імператорської гвардії у боротьбу за владу в Римі.

Преторіанські когорти, з приходом до влади Тиберія, починають набувати нових функцій та виконувати нові завдання, поставлені принцепсом. Не користуючись популярністю серед легіонів, наступник Августа знаходить підтримку у середовищі преторіанців [1]. Можливо, саме це й пояснює його особливе ставлення до гвардії. Відразу після смерті Октавіана Августа в 14 р. н.е., Тиберій, в силу свого проконсульського імперію, дав новий пароль преторіанцям і оточив себе охороною (Dio Cass. LXII. 3.2, Tac. Ann. I. 7) [3, 26 – 27; 6, 133]. Також імператор здійснив грошові роздачі преторіанцям – згідно із заповітом Августа – по тисячі сестерцій кожному воїну (Tac. Ann. I. 8). Преторіанська гвардія прийняла від Тиберія і зображення його знака зодіаку – скорпіона. Зображення скорпіона, вже як символ підрозділу, було на щитах і *vexilla* преторіанської кавалерії (*equites Praetoriani*) [19, 52]. Фактично, преторіанці стали головною опорою для Тиберія у перші дні його правління. Надалі значення підтримки преторіанців зростало. Дії нового принцепса відповідали тому задуму, який вкладав імператор Август у функції гвардії, коли її створював [11, 166]. Тиберію просто необхідно було мати підтримку

преторіанців, адже в перші дні його влади фактично вирішувалася доля принципату як політичного устрою [5, 619].

Згідно з інформацією, поданою Тацитом, в 23 р. преторіанський корпус складав дев'ять когорт (Тас. Апп. IV. 5). Ці дані підтвержені й сучасними дослідниками римського війська, які працювали над інскрипціями померлих преторіанців періоду правління Тиберія [18, 100 – 103]. Преторіанська гвардія складалася з когорт, центурій та турм – кавалерійських загонів. Вершники-преторіанці в кожній центурії формували окремі підрозділи. З погляду тактики, дві центурії могли об'єднуватися у маніпул. Зважаючи на присутність в окремих когортах підрозділів кінноти, вони були позначені як змішані когорти – *cohortes equitatae*. Кожна з когорт складалася з п'ятиста (*cohors equitata quingenaria*) військових. До складу когорти входило вісім центурій, кожна з яких налічувала приблизно шістдесят преторіанців. Один маніпул включав близько 120 воїнів. Чотири маніпули творили когорту. Кількість осіб у когорті коливалася у межах чотиреста вісімдесяти – п'ятиста [8, 26]. В одній когорті було чотири підрозділи кінноти (*turmae*), а це приблизно шістдесят чотири вершника [10, 18, 20; 18, 111, 117 – 118]. Щодо теренів рекрутування, то в період правління Тиберія це були Етрурія, Умбрія, Лаціум, а також римські колонії Італії (Тас. Апп. IV. 5). Термін служби для воїна преторіанської гвардії складав шістнадцять років (Тас. Апп. I. 17). За підрахунками дослідника преторіанської гвардії Іренеуша Луця, середній вік гвардійців на час початку служби становив 20 років [18, 52 – 71].

Оплата для преторіанців була вищою, ніж для легіонерів. Від 14 р., на потреби гвардії щорічно нараховували майже 13,5 мільйонів сестерцій, а це 750 денаріїв на кожного преторіанця [18, 131 – 132]. Гроші бралися із *patrimonium*, тобто приватної скарбниці імператора. Тільки в 32 р. сенат ухвалив, щоб кошти для оплати *milites praetoriani* бралися з *aerarium populi Romani*, тобто з державної казни, що перебувала у віданні сенату (Dio Cass. LVIII. 18. 3). Також ті воїни, які залишали службу, отримували разову виплату в розмірі двадцять тисяч сестерцій. Цю суму виплачували їм з військової скарбниці

(*aerarium militariae*) [17, 70]. Іншою важливою формою винагороди були так звані *donativa*. Склалися вони переважно з грошових видач – це були як нагороди, так і подарунки. Причини для таких видач могли бути різними – прихід до влади нового принцепса чи річниця початку правління, виконання преторіанською гвардією особливих завдань на користь держави або безпосередньо особи правителя [18, 133]. Так, за наказом Тиберія, в 31 р. преторіанцям виплачено по тисячі сестерцій на особу. Це було пов'язано з тим, що гвардія не підтримала префекта преторія Сеяна після його арешту (Suet. Tib 48.2). Така ж сума була виплачена Тиберієм після смерті імператора Августа в 14 р. Стільки ж було нараховано преторіанцям Калігулою згідно із заповітом Тиберія (Dio Cass. LIX. 2.1, Suet. Aug 101, Tac. Ann. I. 8).

Звертаючись до питання про офіцерський склад преторіанського корпусу, слід зазначити, що ця проблематика є більш узагальненою і вимагає окремого дослідження. Ми розглянемо тільки посаду префекта преторія (*praefectus praetorio*) окресленого періоду, позаяк вона займала важливе місце не тільки у військовій ієрархії, а й серед близького оточення імператора. Префекти преторія у період династії Юліїв-Клавдіїв стають найближчими порадиниками імператорів, впливаючи на внутрішню політику держави. Та якими б впливами вони не володіли, найвищим командуючим гвардії залишався імператор. Лише йому належало право призначати офіцерів – від центуріона до префекта. Проступки кожного преторіанця розглядались особисто імператором – чи це недотримання субординації, невиконання наказу, зрада чи дезертирство. Воїни преторіанської гвардії складали присягу вірності на ім'я імператора. Він для них був і головнокомандувачем, і втіленням Римської держави [18, 98 – 99].

Першим префектом преторіанської гвардії періоду принципату Тиберія був Луцій Сей Страбон, який обіймав цю посаду ще за Августа [20, 78 – 79]. Відомо, що Страбон одним з перших приніс присягу новому імператору Тиберію (Tac. Ann. I. 7). Проте вже на початку панування Тиберія, тобто в 14 р., принцепс призначив йому співслужбовця – Сеяна (Tac. Ann. I. 24, Dio Cass. LVII. 19.6). Але ця

спільна з батьком служба не тривала довго, і у 15 р. Страбон був призначений на нову посаду – префекта Єгипту. Одноосібним командиром преторіанської гвардії став Луцій Елій Сеян [6, 144; 17, 150; 20, 80]. Беручи до уваги його великий вплив на внутрішньополітичне життя Римської імперії і особливе становище в оточенні Тиберія, до його постаті прикута увага багатьох істориків. Проте наше дослідження вимагає акцентування на особі Сеяна як на командирі преторіанців та його значенні у реформуванні преторіанського корпусу. За словами Діона Кассія, між новим префектом преторія і Тиберієм існувала схожість характерів, що й пояснює особливу приязнь і довіру до Сеяна (Dio Cass. LVII. 19.7). Навіть у сенаті, Тиберій називав його співтоваришем (*socius laborum*) [9, 159]. Тацит пише про дозвіл для префекта призначати центуріонів і трибунів, а також нагороджувати преторіанців відзнаками (Tac. Ann. IV. 2). Отже, він перейняв частину тих компетенцій, які до того часу були прерогативою імператора [9, 159; 12, 69]. Найбільшою заслугою цього префекта преторія вважають його участь у побудові і облаштуванні казарм для преторіанської гвардії [6, 140; 15, 94; 17, 152]. Однак Світоній не пов'язує побудову *castra praetoria* з ініціативою Сеяна і відносить їх зведення в 21 – 23 рр. до задуму самого Тиберія (Suet. Tib. 37) [18, 136 – 137; 20, 100]. Можливо, принцепса змусили до цього кроку заворушення плебсу в 19 р. після смерті Германіка [5, 619]. Та найімовірнішою причиною побудови казарм, згідно із описами Тацита і Діона Кассія, є зміцнення дисципліни та вишколу преторіанців шляхом зібрання їх, як окремого військового підрозділу, в межах одного табору (Tac. Ann. IV. 2, Dio Cass. LVII. 19.6). Зосередження усіх преторіанських когорт у столиці дозволило Тиберію мати поряд себе таку військову силу, яка була б готовою до виконання будь-якого наказу [11, 167]. Концентрація преторіанської гвардії не тільки посилювала імператорський контроль, але й стабілізувала правопорядок у місті [6, 153]. До часу побудови казарм, гвардійці розміщувалися на постоях в італійських містах та у самому Римі. *Campus Cohortium Praetorianarum* був споруджений на певній відстані від житлової забудови. Він височів над околицею, знахо-

дячись на Віміналі, на відстані п'ятиста метрів від Сервієвої стіни [20, 100].

Перелічені вище нововведення свідчать про зростання ролі преторіанської гвардії та її значення для становища імператора в Римі. Постає питання – чи був Сеян самочинним реформатором чи просто виконавцем волі імператора? Вважаємо, що, незважаючи на впливи префекта преторія серед частини римської еліти та наближеність до Тиберія, Сеян не був самостійним у своїх рішеннях та нововведеннях. Призначення центуріонів, через відсутність імператора у Римі, було його службовим обов'язком, а що стосується військових трибунів, то це була надто важлива посада, щоб її обрання не узгодити з Тиберієм. Різняться погляди дослідників і на змову Сеяна. Автор приєднується до думки істориків, які ставлять під сумнів можливість захоплення влади Сеяном за допомогою преторіанської гвардії. Відомо, що частина гвардійців тоді перебували на Капрі (Тас. Ann. IV. 67). Можна припустити, що їхня кількість там коливалася від двох до восьми когорт [16, 5]. Також слід врахувати принесення присяги преторіанцями не на вірність префекту преторія, а «дому Цезарів», тобто родині імператора – *Caesarum domui* (Тас. Ann. XIV. 7). Гвардія залишилася байдужою до свого колишнього префекта, – за це й була нагороджена щедрим донативом в тисячу денаріїв кожному (Suet. Tib. 48). Правда, розлючені підозрою у прихильності до Сеяна, вони взялися за підпали й грабунки, незважаючи на те, що за охорону Риму відповідали усі посадові особи (Dio Cass. LVIII. 12.2). Отже, відомо, що Сеян не скористався підтримкою преторіанської гвардії, а, можливо, й не хотів нею скористатися [9, 163]. Його було страчено, а сенат постановив знищити пам'ять про колишнього префекта шляхом *damnatio memoriae* [2; 6, 149; 20, 142]. Перебуваючи на Капрі, Тиберій зробив ставку на Макрона – префекта римської міської сторожі, як наступника Сеяна.

Квінт Невій Корд Суторій Макрон (*Quintus Naevius Cordus Sutorius Macro*), новий префект преторіанської гвардії, обійняв цю посаду в жовтні 32 р. і перебував на ній до 38 р., доки з наказу Калігули не покінчив життя самогубством [17, 154; 20, 154]. Відомо,

що після 32 р. Макрон активно включився у репресивні заходи Тиберія проти прихильників Сеяна (Dio Cass. LXVIII. 21.3 – 4, 24.2, 27.2; Tac. Ann. VI. 47 – 48) [17, 155; 20, 154]. Як стверджує Юрій Ушаков, Макрон, фактично, був правителем Риму в останні роки життя Тиберія, беручи до уваги поважний вік імператора [16, 6]. Незважаючи на велику довіру Тиберія до Макрона, саме цей префект преторія був причетний до вбивства принцепса і допоміг Калігулі стати правителем Римської держави (Dio Cass. LXVIII. 28.3; Tac. Ann. VI. 50).

Перейдімо безпосередньо до завдань преторіанських когорт, які вони виконували в період принципату Тиберія. Одним з таких завдань були пацифікації. Ще на початку правління, серйозним випробуванням для імператора стало повстання легіонів, дислокованих у Паннонії (*VII Augusta, IX Hispana, XV Apollinaris*). У провінцію, для придушення виступу, він відправив свого сина Друза Молодшого (*Tiberius Claudius Drusus Castor, Drusus Iulius Caesar*) із двома чисельно підсиленими когортами преторіанців та частиною тілоохоронців імператора – *Germani corporis custodes* [1]. Помічниками сина Тиберія були два префекти преторія – Луцій Сей Страбон та його син, Луцій Елій Сеян (Tac. Ann. I. 24). Фактично, через юність та недосвідченість Друза, відповідальність за придушення повстання була покладена на обох префектів [5; 17, 102, 152; 9, 159; 20, 98]. Враховуючи співвідношення висланих воїнів та чисельність самих легіонерів-бунтівників, преторіанці успішно справились із поставленим завданням – повстання було придушене, а його призвідники – покарані. Причому в езекуціях призвідників бунту безпосередню участь брали самі преторіанці (Tac. Ann. I. 30; Dio Cass. LXII. 4.5). Гвардійці були задіяні Тиберієм і в інших каральних акціях, але вже проти цивільного населення як, приміром, в Полленції [17, 102 – 103]. У цьому лігурійському місті дві преторіанські когорти придушили виступ юрби, яка, блокуючи похоронну процесію померлого центуріона-приміпіла, вимагала в його спадкоємців фінансування гладіаторських ігор. За словами Светонія, преторіанці затримали велику кількість заворушників, причому на довічне ув'язнення були

засуджені навіть декуріони міста, відповідальні за виникнення заворушень (Suet. Tib. 37).

Ще одним прикладом використання гвардії у пацифікаційних акціях може бути їхня участь у придушенні повстання рабів в 24 р. На чолі бунтівників був колишній преторіанець – Тит Куртизій [4; 17, 103]. Посланий на придушення повстання трибун Стай, із загоном гвардійців схопив заколотника і доставив його до Риму (Тас. Ann. IV. 27). Отже, у преторіанської гвардії був обов'язок дбати про безпеку не тільки імператора і Риму, а й усієї Італії [13, 14].

Проте основним завданням преторіанської гвардії була охорона імператора та його родини. *Incolumitas*, тобто безпека для здоров'я та життя принцепса, була основною ціллю охорони. Задля *incolumitas* преторіанці *de facto* були поділені на дві групи. Першу з них становили *excubiae*, іншу – так звані *labores*. *Excubiae*, чи також *excubias agere*, означало сторожу, охорону або несення вартової служби. *Labores*, тобто праця, стосувалася усіх інших дій, завдань, дотичних гарантіям безпеки для принцепса. *Excubiae* при імператорі несли так звані *speculatores praetorii*. Термін *speculatores* стосувався вояків преторіанських когорт вибраних на певний час, щоб ті несли варту безпосередньо біля імператора. Вони вибиралися з центурій різних преторіанських когорт і служили імператору незважаючи на місце, де той міг перебувати, – чи у палаці, чи під час поїздки у провінцію, чи під час військового походу (Тас. Hist. I. 31, Suet. Cal. 44). *Speculatores* tworили окремий підрозділ – *corpus speculatorum* (Тас. Hist. II. 11) [18, 74 – 75]. Командиром у ньому був офіцер у ранзі центуріона – *centurio speculatorum*. До складу цього підрозділу входили офіцери – *exercitator equitum speculatorum*, *optio*, а також *tesserarius*. Перший відповідав за вишкіл, *optio* був заступником центуріона, а *tesserarius* відповідав за паролі вартових. Під час варті преторіанці-*speculatores* носили списи (Suet. Claud. 35, Galba 18). За безпеку володаря Палатину відповідали також гвардійці однієї з преторіанських когорт (у часи правління Тиберія їх було дев'ять) – *milites cohortis praetoriae* (Тас. Ann. IV. 5). Їх обов'язком було вартування брам, коридорів палацу, а також патрулювання вулиць та

територій, що прилягали до палацового комплексу (Тас. Ann. I. 7, Hist. I. 29) [17, 73 – 75]. Пильність вартових ілюструє один епізод «Анналів» Тацита, в якому описується візит до Тиберія колишнього консула-суффета, відомого красномовця Квінта Гатерія. З'явившись у палаці, Гатерій кинувся до колін імператора, аж той, втративши рівновагу, впав. Преторіанські гвардійці, відразу зреагувавши на це, хотіли позбавити необережного політика життя, вважаючи що Гатерій хоче вбити принцепса. Тільки втручання Лівії Августи, матері Тиберія, врятувало старого сенатора від смерті (Тас. Ann. I. 13). Ще один випадок, що засвідчив вірність преторіанської гвардії імператору, але вже її префекта, трапився під час відпочинку принцепса біля містечка Таррацена в 26 р. У гроті біля цієї місцевості, в якому перебував Тиберій, стався обвал. Префект преторія Сеян прикрив від каміння імператора. Стримуючи каміння, Сеян дочекався преторіанців, що поспішали на допомогу (Suet. Tib. 39, Тас. Ann. IV. 59) [9, 159; 17, 152].

Несення варті преторіанською гвардією не завжди було достатнім заходом для гарантування безпеки. Задля цього преторіанці виконували низку функцій та завдань, які не можна було б отожднювати з *excubiae*. Тими функціями були *labores*. Загалом, вони означали відмінні від *excubiae* форми активності преторіанської гвардії, пов'язані з безпекою для імператора. *Labores* могли бути дії, виконувані преторіанцями в момент покидання імператором Палатину. Тоді гвардійці, для гарантування безпеки, утворювали спеціальний кортеж супроводження – *agmen praetorianorum*. Він міг складатися з кількох частин: передня сторожа, середина кортежу та сторожа тилу. Передня сторожа, що складалася з кількох преторіанців, просувалася перед самим кортежем. Їх завданням було прокладення дороги через ймовірні натовпи роззяв, перехожих, що забарилися, якщо це був Рим чи інше місто. За межами міста – перевірка стану дороги та її безпечності для просування кортежу. Всю інформацію, що стосувалася потенційних загроз, яку вдалося зібрати передній сторожі, переказували імператору або офіцеру, якого той призначав на командира кортежу супроводу. Таким офі-

цером (*explorator viae*) був трибун або центуріон, обов'язком якого була й перевірка шляху, яким мав пройти імператор [17, 78 – 79]. Про значення цього обов'язку може свідчити інцидент, що стався на Капрі. Тиберій власноруч відшмагав майже до смерті центуріона преторіанської гвардії за те, що той не розвідав як слід стан дороги, що поросла тереном (Suet. Tib. 60). Постійно мешкаючи на цьому острові, охорону Тиберію забезпечували вояки-преторіанці, які застосовували такі ж методи безпеки, як і у Римі. Підтвердження цьому знаходимо в Тацита, який пише, що ніхто не міг потрапити на Капрі без передчасного контакту зі стражниками (Tac. Ann. IV. 67). Найімовірніше на дорогах, що вели до узбережжя і на самому острові, преторіанці розмістили вартові пости. Раніше такого типу пости були розміщені вздовж Тибру, коли Тиберій плыв по ньому до Риму (Suet. Tib. 72) [17, 85]. Преторіанська гвардія не могла супроводжувати імператора лише в приміщенні курії сенату. Коли він брав участь у засіданнях сенату, гвардійці чекали на нього ззовні (Dio Cass. LVIII. 17.4). Одного разу Тиберій звернувся до сенату з проханням про можливість перебування при ньому в приміщенні курії нового префекта преторіанських когорт Макрона та декількох трибунів та центуріонів гвардії (Tac. Ann. IV. 15). Звичайно, це прохання було задоволене, але Тиберію не судилося ним скористатись. За словами історика Діона Кассія, імператор і не потребував цього, позаяк не планував повертатись до Риму. Цим вчинком він найімовірніше хотів висловити своє негативне ставлення до сенаторського стану і прихильність до своїх вірних преторіанців (Dio Cass. LVIII. 18.5). Ще в 25 р. Тиберій задіяв преторіанську гвардію у військових навчаннях, а глядачами цих маневрів були сенатори (Dio Cass. LVII. 24.5). Метою навчань була демонстрація сили і кількості преторіанських когорт як надійної опори Тиберія перед можливою змовою деяких сенаторів із Агриппіною Старшою [7, 293; 17, 87].

Окрім безпосередньо прямої функції преторіанської гвардії – охорони, гвардійці виконували і низку інших завдань. Серед них – церемоніально-представницькі. Позаяк перебування біля особи прин-

цепса було для преторіанців першочерговим завданням, вони також брали участь і в різних урочистостях та святах, пов'язаних з особою імператора. Присутність преторіанської гвардії на цих заходах і взагалі, постійне перебування біля імператора, надавала їм пишності, а особі володаря – додаткової величності та сили (Suet. Tib. 24). Преторіанці були задіяні Тиберієм у поховальних церемоніях Октавіана Августа та Германіка. У 14 р. сорок вояків преторіанської гвардії винесли тіло Августа з передпокоїв палацу і з похоронною процесією несли його до *Forum Romanum*. Там, після виголошених жалобних промов Тиберія і його сина Друза, тіло померлого імператора для спалення було перенесене на Марсове поле (Dio Cass. LVI. 42.1 – 3; Suet. Aug. 99 – 100). Решта преторіанців були розставлені вздовж шляху проходження похоронної процесії та при поховальному багатті, навколо якого вони здійснили ритуальний біг (Dio Cass. LVI. 42.1 – 4; Tac. Ann. I. 8). Також два центуріони гвардії, згідно із рішенням сенату, підпалили підготовлений *rogus* з покійним Августом (Dio Cass. LVI. 42.3).

У 19 р. Тиберій вислав за останками Германіка до Брундізію преторіанців із двох когорт. Трибуни та центуріони цих підрозділів особисто несли урну з прахом. Похоронній процесії передували сігніфери з нечищеними на знак жалоби преторіанськими *signa*. Пізніше воїни преторіанської гвардії взяли участь у самій поховальній церемонії, стоячи при повному озброєнні на Марсовому полі (Tac. Ann. III. 2, 4). Після смерті Тиберія, преторіанці ескортували його тіло з Мізену до Риму, де воно було спалене (Suet. Tib. 75) [17, 96 – 97].

Преторіанська гвардія була задіяна і у зустрічах високоповажних гостей, які прибували до столиці імперії. У 17 р. солдати усіх преторіанських когорт вийшли назустріч Германіку, який повертався до Риму після придушення бунту германських легіонів (Suet. Cal. 4). Гвардійці виконували й адміністративні доручення імператора [14]. Так, один з центуріонів-преторіанців був посланий Тиберієм як оповісник для виголошення волі васальним царям (Tac. Ann. II. 65).

Іншим важливим завданням для преторіанців був нагляд за порядком під час гладіаторських ігор та театральних видовищ. Так,

в 15 р. під час спектаклю у театрі, внаслідок безладів черні, були вбиті воїни преторіанської гвардії і центуріон, а також був поранений трибун преторіанської когорти, який, можливо, відповідав за порядок на трибунах (Тас. Ann. I. 77). Воїни-гвардійці задіювалися у подібних заходах і наступними імператорами (Suet. Nero 21, Тас. Ann. XIII. 24 – 25). Тиберій також продовжив практику Октавіана Августа у подоланні різного роду банд по усій Італії. Він збільшив кількість військових постів по усій провінції, мережа яких зросла у порівнянні з часами правління його попередника (Suet. Tib. 37) [15, 91; 17, 99 – 101].

Низка завдань для преторіанців у період принципату Тиберія мали специфічний характер як, наприклад, участь у тортурах і екзекуціях та викритті змов проти імператора. Підставою для легальності таких дій була воля та наказ самого імператора, а також правове регулювання чинних *leges maiestatis* [17, 89]. Відповідно до них, практично усі мешканці Римської держави мали обов'язок протидіяти особам, які могли б нашкодити Риму, в тому числі й самому імператору (*securitas Augusti*) (Suet. Tib. 58, Тас. Ann. I. 72 – 73). Так, центуріон-преторіанець під час жорстоких побоїв Агриппіни Старшої, вдови Германіка, травмував їй око (Suet. Tib. 53). Воїни цієї формації залучалися до шпигування, а також брали безпосередню участь у знешкодженні шпигунів. Прикладом може слугувати справа тієї ж Агриппіни Старшої та її синів Нерона і Друза. Преторіанці були приставлені до їх охорони, а також для гарантування безпеки вдови Германіка і дітей. Вони також мали ще одне завдання – стежити за Агриппіною і дітьми з метою збирання доказів для підтвердження змови проти імператора. Охоронці складали список осіб, що контактували з Агриппіною і переглядали кореспонденцію, отримувану нею та її дітьми (Suet. Tib. 53-54, Тас. Ann. IV. 60, 67, VI. 24).

Преторіанці, виконуючи роль так званої політичної поліції, були й виконавцями екзекуцій. Ув'язнені гвардією утримувалися у в'язниці в Римі, у підземеллях палацу на Палатині або в преторіанських казармах. Командиром преторіанців, що пильнували в'язнів, був *optio carceris* або офіцер у ранзі центуріона. Імператор визначав офіцера,

переважно у званні центуріона або трибуна, самого або із загоном преторіанців, для виконання екзекуції на особі, яка перебувала у вигнанні чи перебувала за межами Риму. Так, в 14 р. преторіанці відбули на острів Керкенну біля узбережжя Африки, де вбили Семпронія Гракха, колишнього коханця дочки Августа – Юлії [17, 94]. Охоронець-офіцер, що охороняв Агріппу Постума, отримав з Риму письмовий наказ вбити внука Августа, що й було ним виконано (Suet. Tib. 22, Tac. Ann. I. 6). У 16 р. на території Палатину було страчено невільника Агріппи – Клементя, що видавав себе за господаря. Також за наказом Тиберія префект преторія Квінт Невій Макрон заарештував юдейського царя Ірода Агріппу, а наприкінці 32 р. центуріоном-преторіанцем був заарештований еквіт Помпей, що перебував у змові із Сеяном (Tac. Ann. VI. 14). Цей префект також брав безпосередню участь у розслідуваннях, допитах і тортурах підозрюваних у таких злочинах, як неповага до імператора та безбожність (Tac. Ann. VI. 47) [17, 94 – 96, 124]. Отже, можна зробити висновок, що преторіанці у цій сфері мали фактично необмежену свободу дій. Об'єктами їхньої діяльності могли бути особи з різних верств населення Риму, незалежно від походження – від членів правлячої династії Юліїв-Клавдіїв до низів суспільства. На думку Юрія Ушакова, перетворення преторіанської гвардії з охорони на репресивний апарат і використання її Тиберієм проти потенційних і відкритих ворогів, було пов'язано зі складною обстановкою як у провінціях, так і в Римі. Не маючи підтримки деяких прошарків населення держави, а особливо черні та сенаторського стану, Тиберій вважав, що краще завдати превентивного удару, ніж чекати змов та повстань (Dio Cass. LVII. 3.4) [3, 26, 74 – 75; 9, 161, 164]. Щодо префекта преторія, то він міг бути тільки зацікавленим у посиленні імператорської влади, оскільки із закінченням влади принцепса, закінчилась би і його кар'єра, а, можливо, й життя [16, 4 – 5].

Висновки. Підсумовуючи, можемо констатувати, що саме за часів правління Тиберія преторіанські когорти стають привілейованою елітною військовою одиницею, наближеною до імператора. Префекти преторія почали відігравати не тільки військову, а й

політичну роль у державі. Стаючи близькими помічниками імператора, розширюючи свої правові повноваження, вони втручаються у систему принципату, беруть безпосередню участь у державних переворотках. Це яскраво ілюструють приклади діяльності Сеяна та Макрона. Незважаючи на це, преторіанці були головним джерелом безпеки для Тиберія та інструментом його волі. Існування преторіанської гвардії було гарантією існування принципату, політичного устрою, що склався у Римі наприкінці I ст. до н.е.

Перспективним напрямом подальшого вивчення пропонованої теми є дослідження ролі та функціонування *praetoriani* в період правління наступників Тиберія – представників династії Юліїв-Клавдіїв.

Література

1. Вержбицкий К.В. Принципат и римская армия в правление Тиберия [Электронный ресурс] / Константин Вержбицкий. – Режим доступа : http://www.parabellum.vzmake.ru/n12_s5.shtml
2. Вержбицкий К.В. «ISDEM ARTIBUS VICTUS EST». К проблеме заговора Сеяна [Электронный ресурс] / Константин Вержбицкий // Древние и средневековые цивилизации и варварский мир. – Ставрополь, 1999. – С. 127 – 135. – Режим доступа : <http://ancientrome.ru/publik/article.htm?a=1386068125>
3. Драгоманов М. Император Тиберий (Рассуждение pro venia legendi М. Драгоманова) / Михаил Драгоманов // Хроніка-2000. – 2009. – Вип. 79 : Михайло Драгоманов – дослідник всесвітньої історії, політик і людина. – С. 6 – 109.
4. Дрязгунов К.В. Участие преторианской гвардии в боевых действиях / Константин Дрязгунов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.roman-glory.com/dryazgunov-pretoriancy-boevye-dejstviya>
5. Дьяченко А.Ю. Преторианцы и Тиберий: оценка взаимоотношений [Электронный ресурс] / Алексей Дьяченко // Молодой учёный. Ежемесячный научный журнал. – Чита, 2013. – № 6 (53). – С. 618 – 621. – Режим доступа : <http://www.moluch.ru/archive/53/7249/>
6. Егоров А.Б. Рим на грани эпох. Проблемы рождения и формирования принципата / Алексей Егоров. – Л. : Ленинградский гос. ун-т им. Жданова, 1985. – 222 с.
7. Князький И.О. Тиберий: третий Цезарь, второй Август... / Игорь Князький. – СПб. : Алетей, 2012. – 368 с.
8. Ле Боэк Я. Римская армия эпохи Ранней Империи / Я. Ле Боэк. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2001. – 400 с.
9. Моммзен Т. История римских императоров. По конспектам Себастьяна и Пауля Хензелей 1882 – 1886 / Теодор Моммзен. – СПб. : Ювента, 2002. – 628 [4] с.

10. Парфенов В.Н. Император Цезарь Август: Армия. Война. Политика / Виктор Парфенов. – СПб. : Алетейя, 2001. – 278 с.
11. Петречко О. Внутрішня політика Риму в період правління імператора Тіберія / Олег Петречко // Вісник Львівського університету. – Серія історична. – 1997. – Випуск 32. – С. 158 – 167.
12. Портнягина И.П. Сенат и сенаторское сословие в эпоху раннего принципата : учеб. пособие / Ирина Портнягина. – Калинин : КГУ, 1982. – 83 с.
13. Семёнов В.В. Преторианские когорты: модель и практика [Электронный ресурс] / Владислав Семёнов. – Режим доступа : http://www.parabellum.vzma.kh.ru/n12_s10.shtml
14. Семёнов В.В. Преторианцы на войне и в политике [Электронный ресурс] / Владислав Семёнов. – Режим доступа : <http://www.centant.spbu.ru/sno/publ/Semen4.htm>
15. Сергеев В.С. Принципат Тиберия. К вопросу о социальной природе императорской власти в Риме / Владимир Сергеев // ВДИ. – 1940. – № 2 (11). – С. 78 – 95.
16. Ушаков Ю.А. Роль преторианской гвардии во внутривластной жизни Римской империи при первых императорах : автореф. дис. ... канд. истор. наук / Юрий Ушаков. – М, 1992. – 14 с.
17. Łuc I.A. Excubiae principis. Geneza i zadania żołnierzy kohort pretoriańskich w starożytnym Rzymie / Ireneusz Adam Łuc. – Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 2010. – 226 s.
18. Łuc I.A. Oddziały pretorianów w starożytnym Rzymie / Ireneusz Adam Łuc. – Lublin : UMCS, 2004. – 229 s.
19. Rankov B. The Praetorian Guard / Boris Rankov, Richard Hook. – L. : Osprey, 1994. – 64 p. – (Elite series).
20. Ruciński S. Praefecti Praetorio. Dowódcy gwardii pretoriańskiej od 2 roku przed Chr. do 282 roku po Chr. Sebastian Ruciński. – Bydgoszcz : Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2013. – 800 s.

Олийнык Николай. Преторианская гвардия в период правления императора Тиберия. В статье исследуется деятельность преторианской гвардии периода принципата Тиберия. Проанализированы отношения между гвардией и императором. Особое внимание уделено реформированию Тиберием структуры преторианцев, их организации. Определена роль и место этого подразделения во внутренней политике Римской империи данного периода.

Ключевые слова: преторианская гвардия, префект претория, император Тиберий, Сеян, когорты.

Oliynyk Mykola. Praetorian Guard during the Reign of Emperor Tiberius. The activity of Praetorian Guard troops of the Principate of Tiberius period is investigated in the article. The relations between Guard troops and the Emperor are analysed. The special attention is paid to Tiberius's reformation of Praetorians' structure, their organization. The role and place of this subdivision have been marked in the domestic policy of the Roman Empire of this period.

Keywords: Praetorian Guard, Praetorian prefect, Emperor Tiberius, Rome, Sejanus, cohorts.